

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СОЦІОЛІНГВІСТИКИ
[CURRENT ISSUES IN SOCIOLINGUISTICS]**

УДК 811.134.2

Стаття надійшла до редакції [Article received] – 13.12.2022 р.

Фінансування [Financing] – самофінансування [self-financing]

Перевірено на плагіат [Checked for plagiarism] – 17.12.2022 р.

Оригінальність тексту [The originality of the text] – 100 %

<http://doi.org/10.17721/2663-6530.2023.43.04>

**УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ІСТОРИЧНІ ПАРАЛЕЛІ В КОНТЕКСТІ ПОДІЙ
2022-2023 РОКІВ**

Катерина Михайлівна Лахтіонова (м. Київ, Україна)

olena.sayfutdinova@lnu.edu.ua

кандидат філологічних наук, доцент

Стаття присвячена мовній ситуації в Україні, яка наразі дуже загострилася. Процес відмови від російської мови та ігнорування культури окупантів є незворотнім наслідком економічних та політичних подій у 2022-2023 роках, включно з початком вторгнення до України так званих “новоязівців”, тобто рашистів. Пропонуємо дуже цікаві історичні паралелі, які наразі співзвучні із історією українського сьогодення. Та висновок завжди один: якщо мова зганьбила себе, вона стане ізгоєм, і навпаки: мова українська розквітне.

Ключові слова: токсичність мови, деконструкція наративу, мова тоталітаризму, “новояз”, “новомова” як особлива лінгвальна система, крах супермови.

**UKRAINIAN LANGUAGE AND HISTORICAL PARALLELS
IN THE CONTEXT OF 2022-2023**

Kateryna M. Lakhtionova (Kyiv, Ukraine)

olena.sayfutdinova@lnu.edu.ua

PhD (Philology), Associate Professor

The article is devoted to the study of the language situation in Ukraine in the 2022-2023. It is analyzed how the perception of the native language by a Ukrainian has changed. The events of the last two years fundamentally influenced the vision of Ukrainian and Russian languages by Ukrainian society. These changes are proven by some historical facts that happened in Europe and Central Asia. Such factors as war invasion, the influence of the policy of totalitarian regimes, especially the influence of language and cultural politics upon

(Current issues in sociolinguistics [Aktual'ni pytannja sociolingvistyky])

Ukrainian Language and Historical Parallels in the Context of 2022-2023 (in Ukrainian) [Ukrai'ns'ka mova ta istorychni paraleli v konteksti podij 2022-2023 rokiv]

© Lakhtionova K. M. [Lakhtionova K. M.], olena.sayfutdinova@lnu.edu.ua

ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ ТА КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

<http://semantics.knu.ua/index.php/prblmsemantics>

the language situation, national mentality, and conscience of the Ukrainian nation are considered. The forecast of the future language situation in Ukraine is presented, for the historical empirical experience may suggest some repeating regularities. It is all proved by historical facts, cultural, and artistic events, sociolinguistic conditions, studies, and the opinions of Ukrainian and foreign scientific authorities and influencers quoted.

Key words: *toxicity of the language, deconstruction of the narration, totalitarian language, “new lang”, “new language” as a special linguistic system, destruction of the super language.*

Безперечно, лінгвістичні проблеми у суспільстві існували завжди і існують тепер: на сьогоднішній час, такий складний для нашої країни мовна проблема стає дуже гостро тому, що мова тоталітаризму, тобто російська мова, доживає свого кінця. Епоха тоталітаризму, тобто вплив російської мови на всі сфери діяльності українського суспільства, була безмежною. Вона буквально насаджувала свої догми і вподобання не тільки в Україні, але й в усіх європейських та азійських державах. Нас дуже зацікавила думка Інни Ренчки з цього приводу, тому вважаємо за потрібне процитувати цю думку повністю: “Історичний та філософський аспекти вивчення феномену тоталітаризму тісно пов’язані з лінгвістичним питанням. Адже мова й суспільство є взаємозалежними; у мові, що є суспільним явищем, відбиваються особливості суспільної свідомості, культурні, психологічні та ціннісні орієнтири соціуму” [6, с. 18].

Яскравим прикладом цього насадження є поява так званої “новомови”. За тою ж самою авторкою, “на позначення особливої лінгвальної системи тоталітаризму вживають різні терміни: “мова брехні”, “дерев’яна мова”, “мова ненависті”, “казенна мова”, “жаргон влади”, “політичний жаргон”, “новояз”, “номенклатурний новояз”, “соціолект”, “ідіюстиль”, “антимова”, “квазімова”, підмова, тощо” [6, с. 20].

На нашу думку, ця класифікація, запропонована І. Ренчкою, є дуже цікавою, метою якої, як і всіх вище названих термінів, є намагання знищити розвиток національних мов у самому зародку, так само, як і мов національних меншостей. Мета новомови, констатує п. Ренчка, полягає не тільки в тому, щоб бути засобом вираження світогляду і мислення (на прикладі політичної течії так званого англійського соціалізму), а в нашому випадку впливати на процеси формування України як незалежної держави, а й щоб унеможливити всі інші форми думки.

“Слово стало інструментом контролю не лише над діями, а й над свідомістю людей” [Ibid, с. 20].

(Актуальні питання соціолінгвістики [Aktual'ni pytannja sociolingvistyky])

Українська мова та історичні паралелі в контексті подій 2022-2023 років (Українською) [Ukrain'ska mova ta istorychni paraleli v konteksti podij 2022-2023 rokiv]

© Ляхтіонова К. М. [Lahtionova K. M.], olena.sayfutdinova@lnu.edu.ua

PROBLEMS OF SEMANTICS, PRAGMATICS AND COGNITIVE LINGUISTICS

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

<http://semantics.knu.ua/index.php/prblmsemantics>

Пріоритет “новомови” – це викривлення провідних ідей державного розвитку, що втілюються в таких словах, як “Війна – це мир”, “Свобода – це рабство”, “Неуцтво – це сила”. Суцільне жахіття! Виходить, що для “новомови” загальнолюдські цінності не мають ніякого значення (приклади слоганів Ренчки).

Однак зараз у нашій країні маємо зовсім інші лінгвістичні тенденції, коли населення “повально” відмовляється як від “новомови”, так і від мови загарбників.

Мовне питання завжди мало величезне значення у становленні національної ментальності, культури та самоідентифікації. Ще великий Данте казав, що, якщо немає національної мови, яка б об’єднувала всіх, то немає і нації.

Мова загарбників зганьбила себе, як і російська культура, яку століттями нав’язували всюди, де тільки можна було, як дещо історичне, що мало б надати так звану “освіту” резидентам усіх загарбаних територій. Причому “мови національних меншин”, як вони їх називали, зовсім не мали можливостей для власного розвитку. Пам’ятаю свою поїздку до Узбекистану, країни зі своїми тисячолітніми традиціями, своєю релігією, своєю мовою, загарбану ще у 20-их роках ХХ століття. І, незважаючи на все це, знаходячись на фактично чужій території, мова загарбників домінувала всюди. Дійшло до того, що навіть вся шкільна програма Узбекистану була русифікована, все викладалося російською, а не узбецькою мовою. Уявіть собі, що на вивчення своєї рідної мови, узбецької, відводилася лише одна година на тиждень.

Історія Європи налічує декілька прикладів, коли саме єдина національна мова об’єднала країну й таким чином створила незалежну державу. Мова йде про Італію, яка об’єдналась як лінгвістично, так і географічно у 1861 році.

Мають місце також мовні парадокси. Наприклад, у 1944 році дуче (фюрер) Італії Беніто Муссоліні видав наказ “модифікувати” італійську мову, видаливши з обігу та словників всі слова англійського та французького походження. Причина – відкриття другого фронту такими країнами, як Англія, Франція та Сполучені Штати Америки. Інші факти – у 1943 році Рим був окупований за згодою того ж Муссоліні, що й посприяло вигнанню тодішнього італійського монарха, Віктора Емануїла, якого вважали зрадником нації тому, що він допустив окупацію Італії фашистами і добровільно передав (не відмовився, а передав) владу дуче, який, як відомо, був у досить дружніх стосунках із Гітлером.

Вторгнення нацистів на територію Італії дуже негативно відобразилось на

(Current issues in sociolinguistics [Aktual'ni pytannja sociolingvistyky])

Ukrainian Language and Historical Parallels in the Context of 2022-2023 (in Ukrainian) [Ukrai'ns'ka mova ta istorychni paraleli v konteksti podij 2022-2023 rokiv]

© Lakhtionova K. M. [Lakhtionova K. M.], olena.sayfutdinova@lnu.edu.ua

розвитку італійської культури та духовності, коли було заборонено практично все. Це викликало великий спротив італійських митців та простого люду, і саме тоді в мистецтві виникло дивовижне явище – *неореалізм*. Це культурне надбання – суто італійське. Жодна інша європейська держава не мала такого мистецького явища. Виникли художні фільми, які на документальних фактах розповідали про ті жахливі часи, і які згодом стали італійським національним надбанням (“Roma città aperta”, 1945; “Mamma Roma”, 1962) та увійшли у скарбницю світового кінематографу. Вони захищали національну ідентичність італійців, були проти приниження німцями італійських моральних та духовних цінностей. Розплата за все це була адекватною. Італійському монарху, який не відрікся від престолу, а емігрував після поразки гітлерівців, було заборонено повертатися на батьківщину. А після проголошення Італійської Республіки спеціальним наказом не тільки екс-монарху, а навіть всім членам його родини заборонили в’їзд до Італії.

Є ще одна цікава паралель, пов’язана з лінгвістичною ситуацією в Європі – знову ж таки під час Другої світової війни. Мова йде про Чехію. Справа в тому, що чеська література до кінця Другої світової війни була німецькомовною (тобто чеські автори писали німецькою; наприклад, твори Франца Кафки). Фашисти вважали чеську територію своєю, коли у 1939 році анексували чеську Богемію та Моравію. (Дуже нагадує анексію Криму). До того ж німецька мова вважалася мовою № 1, як мова науки та наукових досліджень. З поразкою Гітлера німецька мова стала токсичною і втратила свій статус № 1 наукового спілкування (стосовно німецької мови зазначимо, що ці дані наведено 28.03.2023 на каналі “Інтер” у інтерв’ю з Вахтангом Кебуладзе, доктором філософських наук університету імені Тараса Шевченка).

Післявоєнному президенту Чехії Томашеві Масаріку вдалося дегерманізувати чеську мову, а гетьману Скоропадському не вдалося українізувати національну культуру, на думку Сергія Громенка, експерта українського інституту майбутнього.

Саме процес відчуження, відмови від використання російської мови, яка стала дуже токсичною, відбувається зараз в Україні та в цивілізованому світі. Йде процес деконструкції брехливих російських наративів (згадайте класифікацію Ренчки).

Зараз ніхто не може спілкуватися мовою окупанта, яка вже втратила статус мови інтернаціонального спілкування, навіть етнічні росіяни, які народились та

PROBLEMS OF SEMANTICS, PRAGMATICS AND COGNITIVE LINGUISTICS

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

<http://semantics.knu.ua/index.php/prblmsemantics>

виросли в Україні.

З точки зору мовної ситуації, ми зараз спостерігаємо таке ж саме лінгвістичне явище, яке сталося у чеській літературі та мові після перемоги над нацизмом.

Токсичність російської мови, її брехливість, позиціонування її як мови № 1 – ніщо інше, як зневага до інших етносів з позицій мови тоталітаризму. Саме тому її доля вже вирішена, а українську мову чекає небувалий розквіт.

Література:

1. Баурінг, Білл. «Мовна політика в Україні: міжнародні норми та зобов'язання і український закон та законодавство.» *Мовна політика та мовна ситуація в Україні* (Київ, Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2010): 55-95.
2. Кубайчук, Віктор. *Хронологія мовних подій в Україні: зовнішня історія української мови* (К: К.І.С, 2004), 178.
3. Масенко, Лариса. «Мовна ситуація України: соціолінгвістичний аналіз.» *Мовна політика та мовна ситуація в Україні. Аналіз і рекомендації*, 2-ге вид. (Київ, Видавничий дім “Києво-Могилянськийїва академія”, 2010): 96-131.
4. *Мовна політика та мовна ситуація в Україні. Аналіз і рекомендації*, 2-ге вид. (Київ, Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2010), 363.
5. Селезньов, Володимир. *Мовні війни. Міф про “зіпсованість” української мови* (Харків: Vivat, 2019), 256.
6. Ренчка, Інна. *Лексикон тоталітаризму* (Київ: Кліо, 2018), 232.
7. Devoto, Giacomo. *Il linguaggio d'Italia. Storia e strutture linguistiche italiane dalla Preistoria ai nostri giorni* (Milano: Rizzoli, 1995), 406.
8. Migliorini, Bruno. *Storia della lingua italiana* (Firenze: Sansoni, 1992), 761.

References:

1. Bauring, Bill. «Movna politika v Ukraïni: mizhnarodni normi ta zobov'jazannja i Ukraïns'kij zakon ta zakonodavstvo.» *Movna politika ta movna situacija v Ukraïni* (Kiïv, Vidavnicij dim “Kievo-Mogiljans'ka akademija”, 2010): 55-95.
2. Kubajchuk, Viktor. *Hronologija movnih podij v Ukraïni: zovnishnja istorija Ukraïns'koï movi* (Kiïv, K.I.S, 2004), 178
3. Masenko, Larisa. «Movna situacija Ukraïni: sociolingvistichnij analiz.» *Movna politika ta movna situacija v Ukraïni. Analiz i rekomendacii*, 2-ge vidannja (Kiïv, Vidavnicij dim “Kievo-Mogiljans'ka akademija”, 2010): 96-131.
4. *Movna politika ta movna situacija v Ukraïni. Analiz i rekomendacii*, 2-ge vidannja (Kiïv, Vidavnicij dim “Kievo-Mogiljans'ka akademija”, 2010), 363.
5. Selez'n'ov, Volodimir. *Movni vijni. Mif pro “zipsovanist'” Ukraïns'koï movi* (Harkiv: Vivat, 2019), 256.
6. Renchka, Inna. *Leksikon totalitarizmu* (Kiïv: Klio, 2018), 232.
7. Devoto, Giacomo. *Il linguaggio d'Italia. Storia e strutture linguistiche italiane dalla Preistoria ai nostri giorni* (Milano: Rizzoli, 1995), 406.
8. Migliorini, Bruno. *Storia della lingua italiana* (Firenze: Sansoni, 1992), 761.